

KS. JÓZEF SZYMAŃSKI

DUSZPASTERSTWO POLONIJNE*
– SKALA ODDZIAŁYWANIA

I. ROZWÓJ DUSZPASTERSTWA POLONIJNEGO

Kościół katolicki na ziemiach polskich już na przełomie XIX i XX wieku podejmował starania zmierzające do optymalnej organizacji opieki duszpasterskiej poza granicami kraju¹. Sytuacja w kraju rozdartym przez zaborców², mimo powszechnego wołania o polskiego kapłana, nie sprzyjała jednak realizacji tej potrzeby, m.in. ze względu na brak centralnej organizacji kościelnej, tzn. Konferencji Episkopatu Polski. Początkowo więc wśród polskich emigrantów opiekę religijną sprawowali miejscowi duszpasterze³, a później, np.

KS. DR JÓZEF SZYMAŃSKI – Instytut Badań nad Polonią i Duszpasterstwem Polonijnym KUL; 20-950 Lublin, Al. Raławickie 14, tel. 081 445-30-92; e-mail: instpol@kul.lublin.pl

* Duszpasterstwo polonijne jest to działalność Kościoła prowadzona przez własnych duszpasterzy etnicznych, mająca na celu zaspokojenie religijnych i często pozareligijnych potrzeb migrantów pochodzenia polskiego w pierwszym i dalszych pokoleniach, z uwzględnieniem ich szczególnych warunków życia, cech etnicznych, tradycji kulturowych, a niekiedy i odmiennego obrządku. Placówki duszpasterstwa polonijnego kierują się normami kościelnego prawa powszechnego oraz partykularnego. Posiadają one w różnych krajach odmienny stan prawny.

¹ J. P l e k o, *Polski Kościół katolicki wobec diaspory*, w: *Polska diaspora*, red. A. Wasztek, Kraków 2001, s. 502-511.

² R. D m o s k i, *Wychodźstwo i osadnictwo*, cz. 1, Lwów 1900, s. 94-106.

³ B. K o ł o d z i e j, *Opieka duszpasterska nad wychodźcami polskimi do roku 1939*, Poznań 2003, s. 81-124; ks. J. W a l k u s z, *Kościół w dziejach Polonii. Zagadnienia wybrane*, w: *W kręgu dziejów Kościoła i rodziny franciszkańskiej*, Warszawa 1999, s. 305-320;

tak jak we Francji, zajęło się tym zgromadzenie księży zmartwychwstańców, dając w 1836 r. początek Polskiej Misji Katolickiej⁴.

Jeśli księża podążali za wychodźcami, było to wyrazem dobrej woli poszczególnych biskupów, którzy w porozumieniu z hierarchią diecezji osiedlenia wysyłali niektórych duchownych do środowisk polonijnych. Niezależnie od siebie inicjatywy zmierzające do roztoczenia opieki duszpasterskiej nad wychodźstwem polskim podejmowali biskupi diecezji tarnowskiej, przemyskiej, płockiej, częstochowskiej i archidiecezji lwowskiej⁵. Większe możliwości oddziaływania duszpasterskiego mieli kapłani zakonni, ponieważ dysponowali oni przywilejem egzempcji, tj. niezależności od miejscowego biskupa⁶. Pilną potrzebą delegowania duszpasterzy polskich do środowisk robotniczych za granicą mogły się zająć władze państwowe i kościelne dopiero w niepodległej Polsce. Od 1919 r., odkąd Episkopat Polski zbierał się na wspólnych konferencjach, aż do 1935 r. nie było ani jednego posiedzenia, na którym nie omawiano by duszpasterstwa emigracyjnego. Inicjatywa o założeniu misyjnej kongregacji zakonnej służącej polskim wychodźcom wyszła w 1920 r. od polskiego posła przy Stolicy Apostolskiej Józefa Wierusz-Kowalskiego. Najważniejszym osiągnięciem okresu międzywojennego w duszpasterstwie emigracyjnym było przekazanie pełni władzy duchownej nad wychodźstwem polskim każdorazowemu prymasowi Polski, poczynając od kard. E. Dalbora. W 1928 r. z inicjatywy księdza prymasa Augusta Hlonda episkopat powołał Komisję ds. Duszpasterstwa Emigracyjnego, która miała koordynować dotychczas podejmowane w tej sprawie działania. W jej skład weszli: prymas jako przewodniczący oraz 3 biskupów ordynariuszów jako

J. D y k t u s, *Emigracja i opieka duszpasterska nad emigrantami w diecezji krakowskiej w świetle ankiet konsystorza z 1907 i 1913 roku*, „Studia Polonijne” 2(1978), s. 113-180; *Problemy dziejów Polonii*, red. M. M. Drozdowski, Warszawa 1979, passim.

⁴ Ks. F. J a g ł a, *Specyficzne formy duszpasterstwa polonijnego w relacji do duszpasterstwa parafii miejscowych, jego powstanie, rozwój i stan obecny*, „Studia Polonijne” 3(1979), s. 323-329; B. M i c e w s k i CR, *Polonijna działalność zmartwychwstańców*, w: *Działalność męskich zgromadzeń zakonnych wśród Polonii*, red. ks. J. Bakalarz [i in.], Lublin 1982, s. 406-411.

⁵ Ks. S. P i e c h, *Wkład księży diecezji tarnowskiej w duszpasterstwo Polonii zagranicznej*, „Tarnowskie Studia Teologiczne” 10(1986), s. 116-130; ks. W. S z m y d, *X referat synodalny: Jak zapobiegać złym skutkom wychodźstwa pod względem materialnym, higienicznym i moralnym?* „Kronika Dyecezyi Przemyskiej” 16(1916), z. 3-4, s. 88-102; ks. S. G a j e w s k i, *Organizowanie opieki nad wychodźcami przez duchowieństwo Królestwa Polskiego*, „Studia Polonijne” 1(1976), s. 149-159.

⁶ *Działalność męskich zgromadzeń zakonnych wśród Polonii*, passim; A. Z w i e r c a n OFMConv, *Działalność Franciszkanów wśród Polonii*, „Studia Polonijne” 3(1979), s. 87-201.

członkowie: Adam Sapiaha, Stanisław Łukomski i Teodor Kubina⁷. Niemal jednocześnie przy Kancelarii Prymasa powołano Centralę Polskiego Duszpasterstwa Emigracyjnego. Działania te w 1931 r. poparła Stolica Apostolska, mianując kard. A. Hlonda protektorem polskiego wychodźstwa. Odtąd ks. prymas mógł powoływać w porozumieniu z episkopatami innych krajów oficjalnie Polskie Misje Katolickie⁸.

Zupełnie odmienna sytuacja zaistniała w duszpasterstwie polonijnym po zakończeniu drugiej wojny światowej. Zmieniły się granice wielu państw, przez Europę przewalała się milionowa rzesza uchodźców⁹. Stolica Apostolska po otrzymaniu wiadomości o pozbawieniu wolności kard. Hlonda powierzyła ks. bp. Józefowi Gawlinie organizowanie opieki nad uchodźcami polskimi i zatrudnienie kapłanów znajdujących się poza terenem swoich diecezji (początkowo tylko na terenie Niemiec)¹⁰. Po objęciu stolicy prymasowskiej przez ks. abpa Stefana Wyszyńskiego i na skutek pogarszających się warunków politycznych urząd Protektora Wychodźstwa nadal został powierzony abp. Gawlinie (tak długo, dopóty będą trwały istniejące okoliczności). Ze śmiercią ks. abpa Gawliny protektorat nad emigracją wrócił do prymasa Wyszyńskiego, który ustanowił urząd swojego delegata dla duszpasterstwa emigracji z siedzibą w Rzymie i polecił tam zorganizowanie Centralnego Ośrodka Duszpasterstwa na Emigracji jako ośrodka kierującego i koordynującego z ramienia Episkopatu polskiego całym duszpasterstwem polonijnym¹¹. Funkcję delegata prymasa Polski ds. opieki nad emigracją i uchodźstwem polskim kard. Wyszyński powierzył w 1964 r. kard. Władysławowi Rubinowi, a od 1980 r. abp. Szczepanowi Wesołemu¹². Aktualnie (od 2 maja 2003 r.) delegatem ds. duszpasterstwa Polonii z ramienia Episkopatu polskiego został

⁷ Ks. J. B a k a l a r z TChr, *Kardynał August Hlond jako duchowy opiekun polskiej emigracji*, „*Studia Gnesnensia*” 7(1982-1983), s. 42.

⁸ Bp S. W e s o ł y, *Struktura duszpasterstwa emigracyjnego*, „*Duszpasterz Polski Zagranicą*” 100(1972), z. 3, s. 217-236; ks. S. K o t o w s k i, *Aktualny stan duszpasterstwa emigracji polskiej*, „*Zeszyty Naukowe KUL*” 17(1974), nr 1-2, s. 132-133.

⁹ K o t o w s k i, *Aktualny stan duszpasterstwa emigracji polskiej*, s. 127; W e s o ł y, *Struktura duszpasterstwa emigracyjnego*, s. 223.

¹⁰ Ks. J. Ś l i w a ņ s k i, ks. A. W e i s s, *Z dziejów duszpasterstwa Polaków w Niemczech Zachodnich*, „*Studia Polonijne*” 1(1976), s. 143; B a k a l a r z, *Kardynał August Hlond*, s. 52.

¹¹ J. B a k a l a r z TChr, *Arcybiskup Józef Gawlina jako duchowy opiekun Polonii*, „*Studia Polonijne*” 5(1982), s. 103-125.

¹² Ks. Z. P e s z k o w s k i, *ABC Polonii świata*, Orchard Lake 1985, s. 115; K o t o w s k i, *Aktualny stan duszpasterstwa emigracji polskiej*, s. 133.

wybrany bp Ryszard Karpiński, biskup pomocniczy lubelski, w latach 1971-1985 pracownik Papieskiej Komisji ds. Migracji.

W duszpasterstwie polonijnym powszechnie odczuwany był brak duszpasterzy. Nie wystarczały dotychczasowe sposoby ich przygotowania, takie jak seminarium w Orchard Lake, założone z inspiracji ks. J. Dąbrowskiego, które od 1885 r. przygotowywało duszpasterzy dla Polonii w Ameryce¹³, czy seminarium w Paryżu, założone w 1945 r. z inicjatywy ks. A. Banaszaka¹⁴, czy podobne powołane w Rzymie¹⁵. Niezależnie od tych inicjatyw, prymas A. Hlond w 1929 r. w Gnieźnie dla przygotowania duchowieństwa pracującego wśród emigrantów otworzył własne seminarium, które miało zapewnić stały dopływ księży do duszpasterstwa zagranicznego. Do jego prowadzenia powołał ks. I. Posadzego, który założył Towarzystwo Chrystusowe dla Emigrantów (1932)¹⁶. Ułatwiło ono tworzenie polskich parafii personalnych na emigracji. Dla opieki nad emigrantami powstało również zgromadzenie żeńskie – Misjonarki Chrystusa Króla dla Polonii Zagranicznej¹⁷.

Zakłady Naukowe Polonii od 1971 r. rozpoczęły przygotowania do rocznego obchodzenia Dnia Emigranta. Dzień taki przypomina kapłanom i świeckim współodpowiedzialność za stan duszpasterstwa imigrantów Polonii świata oraz obowiązek wspierania tej pracy funduszami¹⁸. W Polsce praktykuje się dwa dni poświęcone emigrantom: Dzień Modlitw za Polonię Zagraniczną (3 maja) i Dzień Emigranta (niedziela przed uroczystością Chrystusa Króla)¹⁹. Od 2002 r. również 2 maja został ustanowiony przez Senat RP Dniem Polonii i Polaków za Granicą. Szacuje się, że jest to święto ok. 15-20 mln obywateli polskiego pochodzenia. Sprawa duszpasterstwa polskiego za granicą została

¹³ Ks. R. N i r, *Stulecie polskiego Seminarium w Orchard Lake w Stanach Zjednoczonych 1885-1985*, Orchard Lake, Michigan, 1987, passim.

¹⁴ Ks. M. B a n a s z a k, *Dar Boży dla Kościoła i Polski. Polskie Seminarium Duchowne w Paryżu 1945-1995*, Paryż-Poznań 1995, passim.

¹⁵ B a k a l a r z, *Kardynał August Hlond*, s. 60.

¹⁶ C. K a m i ń s k i, *Kardynał August Hlond Prymas Polski założyciel zakonu*, „Nasza Przeszłość” 42(1974), s. 252; B. K o ł o d z i e j, *Dzieje Towarzystwa Chrystusowego dla Wychodźców 1939-1948*, Poznań 1983, passim; ks. Z. Z i e l i ń s k i, *Rola kard. Hlonda w organizowaniu duszpasterstwa emigracyjnego*, w: *Kościół w II Rzeczypospolitej*, red. Z. Zieliński, S. Wilk, Lublin 1980, s. 99-103.

¹⁷ E. K a c z m a r e k, *Historia zgromadzenia SS. Misjonarek Chrystusa Króla dla Polonii zagranicznej w latach 1959-1990*, Lublin 1995, mps AKUL, passim.

¹⁸ J. M o l e n d a, *Zjazd Międzynarodowej Katolickiej Komisji dla Spraw Emigracyjnych a polska emigracja*, „Duszpasterz Polski Zagranicą” 94(1971), z. 3, s. 270.

¹⁹ Bp W. R u b i n, bp S. W e s o ł y, *Dzień emigranta*, „Sodalis Polonia” 5(1973), s. 130-131.

również przypomniana w dokumentach II Polskiego Synodu Plenarnego: „ustawodawstwo Kościoła traktuje duszpasterstwo migrantów jako przejściowe, choć ów stan przejściowy może trwać kilka pokoleń. Proces ten nie powinien być przyśpieszany, ani też wbrew potrzebom zatrzymywany” (nr 27). Tym samym nie podjęto inicjatywy zmierzającej do erygowania prałatury personalnej dla Polonii²⁰.

II. GŁÓWNE OŚRODKI DUSZPASTERSTWA POLONIJNEGO

Migracja jest zjawiskiem²¹, które obejmuje około 200 mln migrantów i „domaga się od Kościoła zdolności przyjęcia każdego człowieka, niezależnie od tego, do jakiego ludu czy narodu należy”²². Migracje nieuchronnie gromadzą ludzi różnych narodowości, religii, obyczajów, historii, języków, tradycji, wartości, przyzwyczajzeń kulinarnych i wszystkiego, co określa ich kultu-

²⁰ Ks. J. K r u k o w s k i, *Potrzeba ustanowienia prałatury personalnej dla Polonii*, „Studia Polonijne” 15(1993), s. 145-150.

²¹ Ks. J. S z y m a ń s k i, *Instrukcja Erga migrantes caritas Christi wyrazem troski Kościoła o migrujących*, „Studia Towarzystwa Chrystusowego dla Polonii Zagranicznej” 7(2006), z. 7, s. 80-81. Według najbardziej aktualnych dostępnych danych 175 mln osób żyje w kraju innym niż kraj urodzenia. Liczba ta, po uwzględnieniu liczby uchodźców na różnych kontynentach, rozkłada się następująco: Europa (56,1 mln); Azja (49,8 mln); Ameryka Północna (40,8 mln); Afryka (16,3 mln); Ameryka Łacińska i Karaiby (5,9 mln); Oceania (5,8 mln). Pięć krajów z największą liczbą imigrantów to Stany Zjednoczone (prawie 35 mln), Federacja Rosyjska (13,3 mln), Niemcy (7,3 mln), Ukraina (6,9 mln) i Francja (6,3 mln).

W Stanach Zjednoczonych największą grupę wśród uchodźców stanowią Meksykanie (9,1 mln), potem Filipińczycy (1,4 mln) i Hindusi (nieco ponad milion). Chińczycy i Wietnamczycy są następni w kolejności, tworząc diaspory liczące niewiele mniej niż milion osób każda. Niemcy, z kolei, są krajem stanowiącym cel migracji dla Turków (1,9 mln), Włochów (0,6 mln), przybyszów z Serbii i Czarnogóry (prawie 0,6 mln), Greków (prawie 0,4 mln) i Polaków (0,3 mln). Największą grupę obcokrajowców we Francji stanowią Portugalczycy (prawie 0,6 mln), Marokańczycy (0,5 mln), Algierczycy (prawie 0,5 mln), Turcy i Włosi (0,2 mln – każda z tych narodowości). Oficjalne liczby dla Rosji wskazują na Kazachstan (124,900), Ukrainę (74,700) i Uzbekistan (40,800) jako kraje będące głównymi ośrodkami migracji, chociaż szacuje się, że w kraju tym przebywa nielegalnie jakieś 750 000 Chińczyków i znaczna liczba Afgańczyków. Dla Ukrainy głównym migracyjnym „partnerem” jest Rosja (35 000 imigrantów). Dalej następują Uzbekistan (prawie 2800) i Kazachstan (2200). Należy jednak odnotować, że duża liczba imigrantów na Ukrainie, poza Rosjanami, to etniczni Ukraińcy, którzy przebywali wcześniej poza krajem. Zob. Card. S. F. H a m a o, *The Instruction Erga migrantes caritas Christi: A Response of the Church to the Migration Phenomenon Today*, „People on the Move” 37(2005), nr 97, s. 19.

²² J a n P a w e ł II, *Posynodalna adhortacja apostolska Ecclesia in Europa*, „L’Osservatore Romano” 7-8(2003), s. 24 (nr 100).

rową tożsamość. Będący w potrzebie ludzie, nie znając języka, kultury i systemu prawnego kraju, w którym się pojawiają, znajdują się w bardzo niekorzystnej sytuacji. Nawet w kraju, do którego przybyli w nadziei na lepsze życie, łatwo stają się ofiarami pogwałcenia praw człowieka. Tym bardziej, jeśli chodzi o przeżycie, łatwo jest zrezygnować z obrony praw pracowniczych, zwłaszcza gdy nikt nie pomaga ich bronić. Dlatego imigranci są często ofiarami przemocy, może nie zawsze fizycznej, ale bardzo często psychologicznej i moralnej, jak to się dzieje w przypadku marginalizacji i wykluczania ich ze społeczności, dyskryminacji, ksenofobii i innych form nietolerancji²³.

Opieka duszpasterska wobec migrantów ma więc specyficzny charakter, musi bowiem uwzględniać potrzeby duchowe ludzi innego pochodzenia, języka i kultury – więzy narodowe i kościelne. Z tego względu duszpasterstwo migrantów było i jest bardzo często źródłem ustawicznych konfliktów na płaszczyźnie uzgadniania praw i realizowania dobra migrantów z jednej strony i miejscowej społeczności z drugiej²⁴. Nie ulega więc wątpliwości – jak napisał ks. J. Bakalarz TChr – że „do bezkonfliktowego kierowania tym duszpasterstwem konieczny jest nadrzędny autorytet Stolicy Apostolskiej, która dąży do sprawiedliwego zharmonizowania interesów oraz dóbr zarówno migrantów, jak i Kościołów lokalnych”²⁵.

Charakter duszpasterstwa polonijnego jest z natury czasowy, ale równocześnie względnie trwałe. Czasowość tego duszpasterstwa wynika z doktryny o integracji przyjętej przez Kościół, która jest procesem naturalnym i nieuchronnym. Warunkiem owocnej integracji jest jej spontaniczny charakter, pozbawiony jakichkolwiek nacisków. Dlatego misjonarz swą posługę ma traktować jako towarzyszenie migrantom w ich trudnym okresie wszechstronnego integrowania się z miejscową społecznością. Stanowi więc swoisty pomost między duszpasterstwem kraju pochodzenia a osiedlenia się²⁶. Uzasadnienie zatem podstaw istnienia duszpasterstwa migrantów – duszpasterstwa

²³ K. R o m a n i s z y n, *Kulturowe implikacje międzynarodowych migracji*, Lublin 2003, passim.

²⁴ W e s o ł y, *Struktura duszpasterstwa emigracyjnego*, s. 217-236.

²⁵ *Stan prawny polonijnych placówek duszpasterskich*, „Studia Polonijne” 3(1979), s. 61.

²⁶ Zob. J a n P a w e ł II, *Duszpasterstwo migrantów zadaniem współczesnego Kościoła. Orędzie Jana Pawła II na Światowy Dzień Migranta 2001 r.*, „L'Osservatore Romano” 5(2001), s. 10; J. B a k a l a r z TChr, *Geneza i rozwój instytucji misjonarza migrantów do soboru watykańskiego II*, w: *Kościół i prawo*, red. J. Krukowski, F. Lempa, t. VIII, Lublin 1992, s. 59-102; t e n ż e, *Stan prawny polonijnych placówek duszpasterskich*, s. 71; S z y m a ń s k i, *Instrukcja Erga migrantes caritas Christi*, s. 82.

polonijnego nie stanowią jedynie postanowienia Kościoła²⁷, ważna jest przede wszystkim jego doktryna i praktyka nakazująca otaczać największym szacunkiem „duchowe dziedzictwo myśli, tradycji i kultury migrantów”²⁸.

Duszpasterstwo polonijne byłoby niepotrzebne, gdyby nie różniło się od duszpasterstwa miejscowego²⁹. Funkcjonowanie w diecezji placówek duszpasterstwa polonijnego oznacza uwzględnienie w niej odmiennego stylu duszpasterzowania, a tym samym w praktyce dopuszczenie różnych elementów etnicznych, specjalnych metod, obyczajów i praktyk, które są właściwe kulturze i religijności, przede wszystkim zaś mentalności polskiej grupy etnicznej³⁰.

III. STRUKTURY ORGANIZACYJNE

W analizie struktur duszpasterstwa polonijnego na świecie należy dostrzec starania Episkopatu Polski nie tylko o tworzenie jakiejś stałej organicznej siatki punktów duszpasterskich czy form apostołowania, ale przede wszystkim troskę o rzeczywiste zapewnienie polskim emigrantom możliwie systematycznej opieki duszpasterskiej, sprawowanej przez przygotowanych duszpasterzy tak zakonnych, jak i diecezjalnych³¹. Celem zapewnienia stałej opieki nad Polakami w poszczególnych krajach, w porozumieniu z właściwymi episkopatami, powstawały rektoraty Polskiej Misji Katolickiej, które przyjmując zmiany wprowadzone po Soborze Watykańskim II w motu proprio Pawła VI *Pastoralis migratorum cura* oraz instrukcji Kongregacji Biskupów z 1969 r. *De pastoralis migratorum cura*, tworzą podstawową strukturę duszpasterstwa Polaków poza granicami Ojczyzny. W krajach, w których nie powstały rektor-

²⁷ Ks. A. O r c z y k o w s k i TChr, *Zbiór dokumentów Kościoła dotyczących zjawiska migracji*, „Studia Towarzystwa Chrystusowego dla Polonii Zagranicznej” 7(2006), z. 7, s. 95-97.

²⁸ J a n P a w e ł II, *Duszpasterstwo migrantów zadaniem współczesnego Kościoła*, s. 8-12; B a k a l a r z, *Stan prawny polonijnych placówek duszpasterskich*, s. 64; J. J a w o r s k i, *Rodzina emigracyjna – pomostem religii zwyczajów, tradycji i kultury polskiej*, w: *Prace Kongresu Kultury Polskiej pod Patronatem Prezydenta RP Edwarda Raczyńskiego*, t. VIII: *Polskie więzi kulturowe na obczyźnie*, red. M. Paszkiewicz, Londyn 1986, s. 85-99.

²⁹ Ks. J. S z a m a ń s k i, *Emigracyjne duszpasterstwo*, w: *Leksykon teologii pastoralnej*, red. ks. R. Kamiński, Lublin 2006, s. 240-244.

³⁰ B a k a l a r z, *Stan prawny polonijnych placówek duszpasterskich*, s. 69.

³¹ *W służbie emigracji. 25 lat posługi pasterskiej księdza arcybiskupa Szczepana Wesołego Delegata Prymasa Polski dla Duszpasterstwa Emigracji*, Londyn 1994, s. 53-74; D. Z a m i a t a ł a CMF, *Duszpasterstwo polonijne w polityce władz wyznaniowych PRL wobec Polonii w latach siedemdziesiątych*, „Studia Polonijne” 27(2006), s. 7-37; K o ł o d z i e j, *Opieka duszpasterska nad wychodźcami polskimi do roku 1939*, s. 81-93.

raty, duszpasterstwo opiera się na innych możliwie trwałych formach ustalonych przez miejscowych ordynariuszy w porozumieniu z Episkopatem Polski. Na przykład Kościół lokalny w Niemczech niejako etapami dojrzał do właściwego traktowania duszpasterstwa etnicznego. W tym kontekście trzeba wspomnieć podpisane przez kard. Józefa Glempa, prymasa Polski, protektora emigracji polskiej, przewodniczącego Konferencji Episkopatu Polski, i kard. Karla Lehmana, przewodniczącego Konferencji Episkopatu Niemiec, 17 września 2001 r. w Warszawie „Wskazania dla duszpasterstwa polskojęzycznego w Niemczech”³².

Szczególną rolę polskie placówki duszpasterskie odgrywały w latach stanu wojennego w wielu dużych miastach państw Europy Zachodniej. Stawały się one centrami życia Polaków przebywających poza Ojczyzną. Gromadzący się nie tylko szukali posługi duszpasterskiej w ojczystym języku, ale oczekiwali różnorodnej potrzeby. Kapłan sam bardzo często stawał się pośrednikiem z pozostałą w kraju rodziną, pomagał w odszukiwaniu i łączeniu rodzin, przekazywał korespondencję i służył za skrzynkę kontaktową. Uczestniczył w pośrednictwie pracy i uzyskaniu mieszkania, pomagał w załatwianiu formalności z wyjazdem. Kapłan zmuszony był udzielać porad prawnych i wyjaśnień decyzji władz świeckich, tłumaczył pisma urzędowe i listy, organizował pomoc materialną tak dla samych uchodźców, jak i wspólnie z nimi dla rodzin w kraju. Szczególnego znaczenia w tym okresie nabrało duszpasterstwo w obozach dla uchodźców czekających na przyznanie azylu politycznego w którymś z państw.

Należy pamiętać, że każda placówka duszpasterska (polonijna) na emigracji ma własną wewnętrzną organizację opartą na zasadzie terytorialno-personalnej – różni się od parafii m.in. sposobem organizacji, autonomią, uprawnieniami duszpasterza³³. Najbardziej rozpowszechnioną formą organizacji duszpasterstwa migrantów jest misja duszpasterska. Misje polonijne występują przede wszystkim we Francji, w Wielkiej Brytanii, Niemczech, Belgii, w Danii, a pojedynczo również w innych krajach. Podobnie działa misja zwykła, zwana też kapelanią, którą biskupi zakładają najczęściej w miejscach migracji czasowej (sezonowej). Parafia personalna obejmuje wiernych danego języka

³² Ks. W. N e c e l TChr, *Polskojęzyczne duszpasterstwo w Niemczech w świetle „Wskazań” z 17 września 2001 roku*, w: *Śladami współczesnego migranta... w Niemczech*, red. ks. W. Necel [i in.], Pelplin 2005, s. 33-49.

³³ J. B a k a l a r z TChr, *Parafia personalna dla emigrantów w prawodawstwie powszechnym Kościoła Zachodniego*, Lublin 1977, s. 91-96; S z y m a ń s k i, *Instrukcja Erga migrantes caritas Christi*, s. 80-94.

lub pochodzenia etnicznego. Zakładana jest wszędzie tam, gdzie grupa emigrantów jest liczna i ma charakter stały. Po II Soborze Watykańskim prawo kościelne nakazywało biskupom dla opieki nad emigrantami ustanawiać misjonarza emigrantów wikariuszem współpracownikiem w tych parafiach, gdzie jest wystarczająco duża liczba migrantów. Nieliczne placówki duszpasterstwa polonijnego zorganizowanego w tej właśnie formie znajdują się np. w Anglii. W zależności od potrzeb misjonarz może być wikariuszem jednej, a nawet kilku parafii terytorialnych w stosunku do danej grupy migrantów. Charakterystyczną formą duszpasterstwa migrantów jest jeszcze parafia terytorialno-etniczna, powierzona misjonarzowi migrantów. Występuje ona wtedy, kiedy znaczną część wiernych danej parafii stanowi określona grupa migrantów. Proboszczem takiej parafii jest misjonarz, który sprawuje opiekę nad ogółem wiernych tej parafii, ale równocześnie uwzględnia szczególne potrzeby migrantów i otacza ich dodatkową troską. W duszpasterstwie polonijnym ta forma pasterzowania występuje powszechnie w Brazylii i Argentynie oraz na terenach byłego ZSRR. Zabezpieczenie potrzeb duchowych emigrantów w niektórych krajach odbywa się również poprzez kościoły rektoralne oraz kaplice (zakonne czy szpitalne)³⁴.

Placówki duszpasterstwa polonijnego nie obejmują wszystkich polskich emigrantów. Z racji nadmiernego rozproszenia Polaków oraz z braku polskich kapłanów, w niektórych krajach naszymi emigrantami zajmują się miejscowi duszpasterze. Konferencja Biskupów Polskich zabiega o organizowanie opieki duchowej nad polskimi emigrantami, udziela duchownym specjalnego mandatu do sprawowania opieki duszpasterskiej nad nimi, a także zatwierdza dla placówek polonijnych wraz z odpowiednimi adaptacjami obrzędów teksty liturgiczne w języku polskim. W poszczególnych krajach imigracyjnych najczęściej władzę zwierzchnią nad duszpasterzami polonijnymi oraz pewne uprawnienia do koordynowania i kontrolowania ich pracy duszpasterskiej posiadają rektorzy Polskich Misji Katolickich. Są oni mianowani przez Prymasa Polski jako Duchowego Opiekuna Polonii i Polaków w świecie lub jego delegata. Mianowanie rektora – duszpasterza polskiego następuje po wcześniejszym porozumieniu się z odpowiednim biskupem ordynariuszem diecezji zagranicznej. Do zadań rektora należy czuwanie nad całością duszpasterstwa polskiego w danym kraju, w szczególności zaś zwoływanie konferencji duszpasterzy, ustalanie z nimi programu działalności duszpasterskiej, prowadzenie

³⁴ B a k a l a r z, *Stan prawny polonijnych placówek duszpasterskich*, s. 73-77.

odpowiednich ksiąg misji, organizowanie także dla samych duszpasterzy dni skupienia i rekolekcji kapłańskich³⁵.

Wspólnoty polonijne cieszą się różnym stopniem autonomii. W większości krajów podlegają rektorom PMK. W Niemczech mają większą autonomię, jurysdykcję nad nimi wykonuje ordynariusz dla Polaków. Mniejszą niezależność mają w Australii i USA, gdzie nie ma nadrzędnej struktury organizacyjnej i kierowniczej. W Brazylii zaś duszpasterstwo polonijne łączy się z duszpasterstwem miejscowym. Wszędzie jednak prawo kościelne wymaga od misjonarza, aby jego duszpasterzowanie miało charakter eklezjalny, by prowadzeni przez niego migranci czuli się zarówno członkami diecezji, jak i Kościoła powszechnego³⁶.

IV. FORMY I METODY DUSZPASTERSTWA POLONIJNEGO

Grupy migrantów tworzą wspólnoty kościelne, w których dokonuje się uświęcenie osób poprzez głoszenie słowa Bożego (kazania, katecheza), administrowanie sakramentów, publiczny kult liturgiczny oraz służbę bliźnim na płaszczyźnie kulturalno-oświatowej czy charytatywnej.

We wspólnocie kościelnej działają Kościoły partykularne korzystające z własnych tradycji. Z jednej strony wprowadzają one uniwersalne wartości chrześcijańskie w konkretne warunki społeczno-kulturowe, a z drugiej partykularne odrębności włączają do jedności kościelnej³⁷. Z licznych dokumentów Stolicy Apostolskiej w sprawie duszpasterstwa migrantów wynika, że i w tej dziedzinie konieczne jest harmonizowanie podstawowych wspólnot pastoralnych, mających odrębny charakter etniczny i kulturowy z lokalną wspólnotą kościelną, a przez nią z całym Kościołem. W harmonizowaniu uniwersalizmu chrześcijańskiego z odrębnościami kulturowymi w poszczególnym Kościele partykularnym funkcję jednoczącą i kierowniczą spełnia biskup, wokół którego łączą się wszystkie podlegające mu wspólnoty, w tym tworzone przez migrantów³⁸.

³⁵ Tamże, s. 65-72; J. B a k a l a r z TChr, *Misjonarz migrantów w prawodawstwie powszechnym Kościoła*, Poznań 1992, s. 159-194.

³⁶ P l e w k o, *Polski Kościół katolicki wobec diaspy*, s. 510-511.

³⁷ B a k a l a r z, *Parafia personalna dla emigrantów w prawodawstwie powszechnym*, s. 57-90.

³⁸ *Dyrektorium Duszpasterstwa Emigracyjnego*, Poznań 2004, passim; W e s o ł y, *Struktura duszpasterstwa emigracyjnego*, s. 217-219; P l e w k o, *Polski Kościół katolicki wobec diaspy*, s. 507.

V. GŁÓWNE OŚRODKI DUSZPASTERSTWA POLONIJNEGO

Polonia w poszczególnych krajach różni się nie tylko liczebnością, ale też i strukturą, charakterem działań duszpasterskich³⁹. Według różnych szacunków emigracja polska w świecie liczy ok. 15-20 mln osób. Stanowi to ponad 10% ogółu migrantów w świecie⁴⁰. Oddziaływanie duszpasterstwa polonijnego wśród naszych rodaków przedstawia się odmiennie w zależności od kraju zamieszkania⁴¹, tzn. tam, gdzie struktury duszpasterstwa polonijnego są „stare”, sprawdzone i okrzeple, np. Francja, inaczej tam, gdzie należy je tworzyć w związku z dużym napływem naszych rodaków do prac sezonowych lub stałych oraz turystów, np. Hiszpania, a jeszcze inaczej tam, gdzie Polacy nie czują się żadnymi emigrantami, ale rezydentami od wieków, np. na terenach dawnego Związku Radzieckiego⁴².

³⁹ P. T a r a s SAC, *Problem liczebności i znaczenia Polonii zagranicznej*, „Zeszyty Naukowe KUL” 17(1974), nr 1-2, s. 7-42; B. K o ł o d z i e j, *Opieka duszpasterska nad wychodźcami polskimi do roku 1939*, Poznań 2003; K o t o w s k i, *Aktualny stan duszpasterstwa emigracji polskiej*, s. 127-132; *Duszpasterstwo polskie w świecie*. Informator 1975, Paris 1975; opracował: ks. Z. Rakiej TChr, *Raport o stanie duszpasterstwa polskiego w świecie (bez krajów b. ZSRR)*, w: <http://www.tchr.org/bib/glos02/polonia.htm> – Głos z Poznania „Biuletyn Przyjaciół i Dobrodziejów Biblioteki Towarzystwa Chrystusowego dla Polonii Zagranicznej” 2002, nr 2 kwiecień-czerwiec; *Integracja europejska wyzwaniem dla polskojęzycznego duszpasterstwa*, „Studia Towarzystwa Chrystusowego dla Polonii Zagranicznej” 5(2004), z. 5, passim; Z a m i a t a ł a, *Duszpasterstwo polonijne w polityce władz wyznaniowych PRL*, s. 7-37; P e s z k o w s k i, *ABC Polonii świata*, s. 73-102; *Encyklopedia Polskiej Emigracji i Polonii*, red. K. Dopierała, t. I-V, Toruń 2003-2005; *Polonia*, w: *Wielka Ilustrowana Encyklopedia Powszechna*, t. XL/18 (Suplement współczesny), Warszawa 2002, s. 253-288; A. K o s e s k i, *Procesy migracji i społeczności polonijne. Problematyka metodologiczno-historiograficzna*, Lublin–Pułtusk 2003, s. 87-242; *Diaspora polska w procesach globalizacji. Stan i perspektywy badań*, red. G. Babiński, H. Chałupczak, Kraków 2006, passim.

⁴⁰ Bp R. K a r p i ń s k i, *Duszpasterstwo polonijne w Europie*, <http://ktk.uwb.edu.pl/wystapienia/15.htm>, z 7 grudnia 2006; *Polacy w świecie. Polonia jako zjawisko społeczno-polityczne*, cz. 1-3, red. A. Koprucki, W. Kucharski, Lublin 1986, passim; *Polacy i Polonia w świecie. Katalog prac dyplomowych w Archiwum Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego 1918-2000*, opr. ks. I. Korzeniowski, Lublin 2002. Publikacja zawiera wykaz opracowań dotyczących polskiej obecności w świecie.

⁴¹ *Współczesne środowiska emigracji polskiej. Sytuacja duszpasterska*, red. J. Bakalarz TChr, Lublin 1985, passim; www.tchr.org/schr/rektoraty.htm z 20 grudnia 2006; ks. W. N e c e l TChr, *Polskojęzyczne duszpasterstwo wobec wskazań instrukcji Erga migrantes caritas Christi z maja 2004 roku*, „Studia Towarzystwa Chrystusowego dla Polonii Zagranicznej” 7(2006), z. 7, s. 98-122.

⁴² K o t o w s k i, *Aktualny stan duszpasterstwa emigracji polskiej*, s. 127-133.

1. EUROPA⁴³

Opieką duszpasterską w **Niemczech** objętych jest ponad 1,6 mln ludności mówiącej po polsku (w tym ok. 320 tys. obywateli tylko z polskimi paszportami, 1,3 mln mających oba paszporty polski i niemiecki oraz 50 tys. osób posiadających tylko paszport niemiecki, ale będących Polakami).

Duszpasterstwo polonijne obejmuje obecnie 65 ośrodków podzielonych na 5 dekanatów: wschodni, bawarski, zachodni, środkowy i północny. Na czele PMK w Niemczech stoi rektor, będący jednocześnie delegatem Konferencji Episkopatu Niemiec ds. Duszpasterstwa polskojęzycznego, którym jest od 1 kwietnia 2002 r. ks. prał. Stanisław Budyń.

52 placówki duszpasterskie mają status *cum cura animarum*, 13 – *sine cura animarum*. Posługę duszpasterską spełnia 101 kapłanów: połowa z nich to kapłani zakonni (25 chrystusowców, 7 redemptorystów, 10 salezjanów, 2 klawretynów, jeden zmartwychwstaniec i jeden oblat), a połowa to księża diecezjalni. Czterech kapłanów czynnych jest w ośrodku Marianum – Światło-Życie w Carlsbergu, jeden kapłan w domu PMK Concordia w Herdorf-Dermbach. Sześciu kapłanów pracuje równocześnie w duszpasterstwie polskim i niemieckim. W Misji pracują także siostry zakonne: w Westfalii – Zgromadzenie Sióstr Misjonarek Chrystusa Króla, Służebniczki Najświętszej Maryi Panny (śląskie – w domu Concordia) oraz honoratki w Hamburgu.

Msze św. odprawiane są regularnie w ponad 300 kościołach lub kaplicach niemieckich. Kilka misji posiada własne kościoły oddane przez miejscowe duszpasterstwo niemieckie do polskiej dyspozycji. Przy polskich parafiach odbywają się lekcje religii, spotkania młodzieży, a także nauka j. polskiego. Funkcjonują rady parafialne. Duszpasterstwo polskie zbliżone jest do polskich wzorców⁴⁴.

W Anglii, Walii i Szkocji, według nieoficjalnych źródeł, liczbę wszystkich Polaków szacuje się na ok. 500 tys. W opiekę duszpasterską zorganizowaną w ramach PMK zaangażowanych jest 99 księży. W powyższej liczbie 45 kapłanów to księża diecezjalni; 22 – chrystusowcy, 12 – marianie, 4 – jezuici, 3 – kanonicy regularni lateraneńscy, 2 – salezianie, jeden pallotyn, jeden

⁴³ Ks. J. S z y m a ń s k i, *Duszpasterstwo polonijne w Kościołach partykularnych Unii Europejskiej*, w: *Procesy migracyjne w kontekście przemian kulturowo-cywilizacyjnych*, red. E. Polak i J. Leska-Ślęzak, Pelplin 2007, s. 299-310.

⁴⁴ *Duszpasterstwo polskojęzyczne w Niemczech 1945-2005. Polnischsprachige seelsorge in Deutschland 1945-2005*, red. S. Bober, ks. S. Budyń, Lublin-Hanower 2006; www.polonia-total.de/parafie/index.htm z 19 XII 2006; M. B r u d z i s z C S s R, *Duszpasterstwo redemptorystów polskich wśród Polonii w Niemczech*, „Studia Polonijne” 27(2006), s. 61-101.

sercanin, 2 kapłanów ze Zgromadzenia Ducha Świętego i jeden franciszkanin konwentualny. Duszpasterstwo prowadzone jest w 82 parafiach i 62 punktach dojazdowych, zgrupowanych w 6 dekanatach. Własnością PMK jest 30 kościołów, 12 kaplic, 55 ośrodków parafialnych oraz 39 plebanii. Ramieniem ekonomiczno-prawnym PMK jest Polish Benevolent Fund, na którego czele stoi prezes mianowany przez ks. rektora. Na czele zaś PMK stoi rektor mianowany przez Konferencję Episkopatu Polski w porozumieniu z Konferencją Episkopatu Anglii i Walii⁴⁵.

Na terenie PMK pracują także siostry zakonne z 9 zgromadzeń zakonnych: albertynki, felicjanki, Siostry Imienia Jezus, klawerianki, Siostry Misjonarki Chrystusa Króla dla Polonii Zagranicznej, nazaretanki, Siostry Wspólnej Pracy od Niepokalanej Maryi, zmartwychwstanki i Siostry Sługi Jezusa.

Polskie duszpasterstwo w **Szkocji** przedstawia się dość skromnie ze względu na niewielką liczbę naszych rodaków. Wśród nich pracuje tylko 3 kapłanów (pallotynów) – ks. A. Dębkowski, ks. T. Puton i ks. M. Łękawa.

– Ks. Dębkowski mieszka w Falkirk (jedyny na terenie Szkocji ośrodek należący do PMK). Eucharystię sprawuje w każdą niedzielę, raz w miesiącu w Perth i Alloa.

– Ks. Puton mieszka w Edynburgu i sprawuje mszę św. w każdą niedzielę oraz raz w miesiącu w Kirkcaldy oraz Galashiels.

– Ks. Łękawa mieszka w Glasgow w Domu Polskim im. Gen. Sikorskiego. Mszę św. sprawuje w każdą niedzielę, a raz w miesiącu w Dundee oraz w Aberdeen.

Życie Polaków skupia się w większości przy parafiach, które są ośrodkami nie tylko wiary, ale także ośrodkami społeczno-kulturalnymi. Jest projekt połączenia PMK w Anglii i w Szkocji⁴⁶.

W **Irlandii** mieszka ok. 200 tys. Polaków, z czego kilkadziesiąt tysięcy w Dublinie.

Msze po polsku dotychczas odbywały się w kilkudziesięciu irlandzkich kościołach, m.in. św. Michana i w prowadzonym przez dominikanów kościele św. Zbawcy w Dublinie – o. Marcin Lisak. Na polskie msze przychodzi co niedziela co najmniej kilka tysięcy rodaków. Polacy chcieli mieć własną

⁴⁵ Zob. ks. A. R o m e j k o, *Duszpasterstwo polonijne w Wielkiej Brytanii*, Tuchów 2001, s. 136-259; *Polskie misje w Europie*, „Nasze Słowo” 1/2007, s. 15; www.polishcatholicmission.org.uk/ z 19 grudnia 2006.

⁴⁶ Por. *Informator Duszpasterstwa Polskiego w Wielkiej Brytanii 1982, Polska Misja Katolicka w Anglii i Walii*, Londyn 1982, passim; *My na saksy, a za nami księża*, w: <http://blog.bawi.pl/index.php/archives/129> z 12 grudnia 2006.

parafię. Uroczystego przekazania społeczności polskiej kościoła św. Audeona w centrum Dublina dokonał arcybiskup miasta i prymas Irlandii Diarmuid Martin⁴⁷. Polskie duszpasterstwo w Irlandii dopiero się tworzy. Do opieki nad polskimi emigrantami przyjechało z Polski dwunastu duchownych. Trzech pracuje poza Dublinem – w Corku, Belfaście i diecezji Clone. Ks. Jarosław Maszkiewicz i ks. Andrzej Krzesiński (przyjechali z Warszawy). Polskie ośrodki nie prowadzą samodzielnej działalności, włączone są w duszpasterstwo lokalne. Msze św. odprawiane są w 60 punktach. Nowa emigracja zarobkowa zmuszona została do tworzenia nowych ośrodków tam, gdzie dotąd nie było Polaków⁴⁸.

We **Francji** żyje ok. 500 tys. Polaków i osób polskiego pochodzenia. W samym Paryżu jest znacznie ponad 100 tys. Polaków. W najbliższym czasie ma tam zostać otwarty szósty polski kościół. Duszpasterstwo polonijne we Francji obejmuje 84 ośrodki, które są zrzeszone w pięciu okręgach: paryski, północny, środkowopółnocny, północno-wschodni i południowo-wschodni. Oprócz parafii księży obejmują troską duszpasterską 137 wspólnot polskich, do których dojeżdżają albo regularnie w każdą niedzielę albo okresowo, raz, dwa razy w miesiącu lub kilka razy w roku.

W strukturach duszpasterskich PMK zaangażowanych jest 110 kapłanów, z tej liczby 97 pracuje w duszpasterstwie, 3 w biurach PMK w Paryżu, jeden ksiądz pracuje w „Głosie Katolickim”. Większość księży to księży diecezjalni – 59, następnie chrystusowcy – 28, oblaci – 13, pallotyni – 6, misjonarze Świętej Rodziny – 5, franciszkanie – 2 i jeden saletyn oraz 163 siostry zakonne.

Wspólnota Polaków nie ma mocnych struktur organizacyjnych i łatwo integruje się ze społeczeństwem francuskim. Integrację przyspiesza prawo francuskie, które nie pozwala zachować obcego obywatelstwa poza drugie pokolenie. Zasady duszpasterstwa zostały ustalone w specjalnej dwustronnej umowie między Komisją Emigracyjną Episkopatu Francji a analogiczną Komisją Episkopatu Polski⁴⁹.

⁴⁷ D. P s z c z ó ł k o w s k a, *Polacy w Dublinie dostali własny kościół*, w: <http://serwis.gazeta.pl/swiat/1,34218,3624180.html> z 18 grudnia 2006.

⁴⁸ *Polskie misje w Europie*, s. 14; *My na saksy, a za nami księży*, w: <http://blog.bawi.pl/index.php/archives/129> z 12 grudnia 2006.

⁴⁹ www.mission-catholique-polonaise.net/histPL0.htm z 19 grudnia 2006; *Polskie misje w Europie*, s. 14; B. P a n e k O C, *Księża polscy pracujący na placówkach duszpasterskich we Francji od 1922 r.*, „Saeculum Christianum” 1(1994), nr 1, s. 219-226; ks. Z. P i o n n i e r, *Zarys dziejów Polskiej Misji Katolickiej we Francji na 140-lecie istnienia*, „Duszpasterz Polski Zagranicą” 119(1976), z. 2, s. 216-222.

We **Włoszech** stałą opieką duszpasterską objęto największe skupiska naszych rodaków⁵⁰. Oficjalne statystyki podają, że w regionie Lazio (Rzym i okolica) żyje ponad 13 tys. Polaków, w Kampanii ponad 3 tys., w Lombardii i Toskanii po ponad 2 tys. i jeszcze w kilkunastu miejscach mniejsze grupki. Większość Polaków mieszka i pracuje nielegalnie, w żaden sposób nie da się ich objąć jakąś realną statystyką. Szacunkowa liczba naszych rodaków w Italii zamyka się w liczbie ok. 100 000 (najwięcej w regionie rzymskim: ponad 40 000).

Regularnie, w każdą niedzielę w języku polskim odprawianych jest 9 mszy św. w Rzymie. Ponadto: w Casercie i Florencji, w Mediolanie (Lombardia) i Neapolu (Kampania), a także w takich ośrodkach, jak Bolonia, Loreto, Emilia, Genua, Arezo, Sansepolcro, Lecce, Palermo, Silius, Carbonia, Wenecja, Udine.

W październiku 2003 r. ks. A. Dalach otrzymał nominację od Rady Stałej Konferencji Episkopatu Włoch na Krajowego Koordynatora Duszpasterstwa Polaków we Włoszech⁵¹.

W **Hiszpanii** duszpasterstwo polonijne do niedawna opierało się na ośrodku duszpasterskim w Alcalá (k. Madrytu) i rozciągało na wszystkich Polaków na terenie kraju. Polonię stanowi nieliczna grupa z czasów gen. Franko oraz – wg relacji duszpasterza Polaków w Hiszpanii ks. A. Glanca TChr – ponad dwudziestotysięczna grupa tzw. emigracji solidarnościowej i posolidarnościowej. Opieką duszpasterską w diecezjach: Madryt i Getafe, Alcalá de Henares, Alicante, Segovia, Barcelona zajmuje się zaledwie kilku księży z Polski (4 chrystusowcy, 2 werbiści i 3 księża diecezjalni) – część z nich (4 kapłanów) to Polacy pracujący w hiszpańskich strukturach lokalnych. Od maja 2002 r. wydawany jest biuletyn „Emigrant”. Zapotrzebowanie na polskojęzyczne duszpasterstwo wzrasta okresowo w czasie prac sezonowych i w sezonie turystycznym⁵².

W **Holandii**⁵³, **Belgii**⁵⁴ i **Luksemburgu**⁵⁵ duszpasterstwo polskie opie-

⁵⁰ Ks. H. M i s z t a l, *Duszpasterstwo Polonii włoskiej*, „Studia Polonijne” 1(1976), s. 183-187.

⁵¹ Por. *Polskie misje w Europie*, s. 14; ks. A. J. K a t o l o, *Polonia w Kalabrii*, „Studia Polonijne” 26(2005), s. 173-175.

⁵² M. S t a n e k, E. S o b c z a k, *Polacy i Polonia w Hiszpanii na przełomie XX i XXI wieku*, „Studia Polonijne” 28(2007) – niniejszy tom.

⁵³ Ks. J. W a l k u s z, *Polonia holenderska*, „Studia Polonijne” 15(1993), s. 55-58.

⁵⁴ Ks. J. S z y m a n s k i, *Polacy w Belgii. W kręgu oddziaływania duszpasterstwa polonijnego*, Lublin 2007, passim.

ra się na Rektoracie PMK dla krajów Beneluksu⁵⁶. W 2003 r. na stałe na terenie Belgii przebywało ok. 57,3 tys. Polaków, w Luksemburgu – 1,5 tys., a w Holandii⁵⁷ – ok. 10,2 tys.

Na terenie Belgii znajduje się 12 ośrodków duszpasterskich pod nazwą „Polska Misja Katolicka”. Są to placówki: Antwerpia, 2 w Brukseli, Charleroi, Gandawa, Genk, Leopoldsburg, Liège, Maasmechelen, Mons (Tertre), Namur i Ressaix. W Luksemburgu jest jedna i 4 na terenie Holandii – w Amsterdamie, Brunssum, Rotterdamie i Utrechcie.

W Krajach Beneluksu przebywa 22 duszpasterzy polskich: w Belgii 17, jeden w Luksemburgu i 4 w Holandii. W Belgii 2 księży jest na emeryturze, a jeden jest wyłączony z duszpasterstwa polonijnego. Wśród duszpasterzy Polaków w Beneluksie przeważają księża zakonni.

Na prawach proboszczów jest 4 księży w Belgii i jeden w Holandii; pozostali – to rektorzy misji *cum cura animarum*, czyli w Belgii – 11, w Holandii – 3 i jeden w Luksemburgu.

W **Skandynawii**⁵⁸, konkretnie w **Danii** duszpasterstwo polonijne skupione jest wokół Koordynatora Polskiego Duszpasterstwa. PMK utworzono 4 lutego 1953 r., jej powołanie było możliwe dzięki erygowaniu w tymże samym roku diecezji kopenhaskiej. Nominację na pierwszego dyrektora i moderatora misji otrzymał redemptorysta – ks. J. T. Szymaszek (funkcję pełnił przez 35 lat), w 1989 r. funkcję tę objął ks. W. Zdunek, w 1992 r. – ks. J. S. Bodnar⁵⁹.

W **Szwecji** natomiast samodzielne misje polskie ustanowione są przez ordynariusza w Göteborgu, Malmö i Sztokholmie⁶⁰.

Diecezja sztokholmska istnieje formalnie od 1953 r. Liczba katolików wynosi ok. 140 tys. (w tym ok. 69 tys. Polaków). Na diecezję składają się

⁵⁵ Ks. S. Z a b r a n i a k, *Polacy w Luksemburgu. Imigracja i duszpasterstwo w XX wieku*, „Studia Polonijne” 27(2006), s. 159-180.

⁵⁶ *Polska Misja Katolicka w krajach Beneluksu. Informator duszpasterski*, Beneluks 1995, passim; zob. A. i Z. J u d y c c y, *Oblaci polscy we Francji, Belgii i Luksemburgu. 60 lat Wiceprowincji Polskiej Zgromadzenia Misjonarzy Oblatów Maryi Niepokalanej we Francji, Belgii i Luksemburgu*, Vaudricourt 2006, passim.

⁵⁷ M. B o s - K a r c z e w s k a, *Fakty. Polska społeczność w Holandii w statystykach*, w: *Portal Polonia.NL* 1 maja 2007. Według danych holenderskiego urzędu statystycznego CBS w Holandii mieszka 54 tys. Polaków.

⁵⁸ *Polacy w Skandynawii*, red. E. Olszewski, Lublin 1997, passim.

⁵⁹ E. O l s z e w s k i, *Emigracja polska w Danii 1893-1993*, Warszawa-Lublin 1993, s. 86-100, 224-229, 383-413; W. Z d u n e k CSsR, *Duszpasterstwo Polaków w Danii (1893-1978)*, „Studia Polonijne” 5(1982), s. 145-177.

⁶⁰ *Polskie misje w Europie*, s. 14; B. K u r o w s k i, *Polacy w Kościele katolickim w Szwecji 1939-1989*, w: *Materiały Symposium Polacy w Szwecji po II wojnie światowej, Sztokholm, luty 1989*, [b.m.w.] 1992, s. 47-58.

41 parafie. Pracę duszpasterską prowadzi 143 kapłanów (w tym 43 Polaków) i 224 siostry zakonne (w tym 41 Polek). Duszpasterstwo polskie prowadzi 7 kapłanów zakonnych wg formuły *missio sine cura animarum*. Duszpasterstwo polskie w Sztokholmie istnieje od 1930 r. Zainicjował je ks. Herman Burczyk SDB. PMK rozpoczęła działalność w 1968 r. Obecnie ośrodek prowadzony jest przez 5 salezjanów. Rektorem jest ks. M. Chojnacki SDB. Głównymi miejscami prowadzonego duszpasterstwa są: luterkański neogotycki kościół św. Jana Apostoła położony w centrum Sztokholmu, wypożyczony na piątki i soboty od protestantów, polska kaplica Miłosierdzia Bożego w dzielnicy Södermalm oraz znajdujący się obok kaplicy Dom Młodzieży Quo vadis. Msze św. odprawiane są w niedziele i święta w kościele św. Jana Apostoła oraz w katedrze katolickiej w niedziele, raz w miesiącu, także poza Sztokholmem: w Uppsali, Västers, Brandbergen, Eskilstunie i Jakobsberg.

Duszpasterstwo w Göteborgu istnieje od 1982 r. Zostało założone przez ks. S. Matułę, oddelegowanego do tej pracy przez Episkopat Polski na prośbę ks. C. Chmielewskiego. Obecnie PMK funkcjonuje w ramach parafii katolickiej p.w. Chrystusa Króla. Rektorem jest Kazimierz Pawlak CP, który wraz z nominacją rektorską w 1991 r. otrzymał od Prymasa Polski tytuł Delegata księży prowadzących duszpasterstwo polskie w Szwecji. Duszpasterstwo polskie prowadzone jest przy kościele parafialnym, w kaplicy oraz w lokalach Związku Polskich Katolików w Göteborgu. Liczba Polaków szacowana jest na ok. 12 tys. Msze św. w jęz. polskim odbywają się w każdą niedzielę w kościele parafialnym i raz w miesiącu w miejscowościach Bors i Trollhättan. W rejonie Göteborga przebywa ok. 8 tys. Polaków.

Duszpasterstwo polskie w Malmö istnieje od 1950 r., zaś PMK w Malmö od 1953 r. Miejsce macierzyste PMK w Szwecji powstało z inicjatywy wspomnianego ks. C. Chmielewskiego. Aktualnie jej rektorem jest W. Badan OMI. Msze św. odprawiane są w niedziele i raz w miesiącu w niedzielę w miejscowościach Lund i Helsingborg.

W **Szwecji** ok. 1/3 pracujących duchownych to Polacy, w miejscach zatem, gdzie pracują, otaczają oni także opieką duszpasterską mieszkających tam rodaków. W większości tych parafii odprawiana jest raz w miesiącu msza św. w jęz. polskim, a w placówkach na południu Szwecji prowadzonych przez polskich oblatów msza św. w jęz. polskim ma miejsce w każdą niedzielę. Ponadto katolicy świeccy pochodzenia polskiego angażują się czynnie w duszpasterstwo we wszystkich (41) szwedzkich parafiach⁶¹.

⁶¹ J. P r ó c h n i e w i c z, *Współczesny katolicyzm szwedzki. Duszpasterstwo w diasporze*, Poznań 1999, s. 47-90.

W **Norwegii** po 1981 r. osiedliło się ok. 6 tys. Polaków. Opiekę duszpasterską wśród nich organizował i prowadził ks. J. Kozłowski⁶².

Kościół Katolicki w Norwegii składa się z trzech diecezji: Oslo, Trondheim, Tromsø. Według oficjalnych statystyk za rok 2005 katolicy to ok. 44 000 osób, co stanowi ok. 1% ludności Norwegii. W przeciwieństwie do sytuacji w Polsce, tutaj każdy obywatel musi być zarejestrowany w Kościele, związku wyznaniowym lub związku niewierzących. Jeśli tego nie uczyni, to automatycznie postrzegany jest przez władze państwowe (w tym podatkowe) jako członek luterańskiego Norweskiego Kościoła Państwowego.

W połowie 2006 r. liczbę Polaków przebywających w tym kraju szacowano na 70 000. Nie wiadomo jednak, ilu z nich zostanie w Norwegii na stałe. Stąd też nie wiadomo, jak długo potrzebować będą opieki duszpasterskiej po polsku i w jakim zakresie.

Przyjeżdżający do Norwegii musi sobie zdawać sprawę, że w tym protestanckim kraju nie może liczyć na dostęp do kościoła katolickiego, o ile nie zamieszka w mieście, gdzie kościół taki się znajduje. A na posługę w języku polskim może liczyć regularnie tylko w Oslo i w niektórych parafiach, gdzie proboszczem lub wikarym jest Polak. W pozostałych parafiach mniej więcej raz w miesiącu odprawiana jest msza św. w języku polskim. Przebywający w Norwegii polscy księża (11), z wyjątkiem jednego, który jest odpowiedzialny za polską diasporę, są tutaj do posługi w norweskich parafiach, a nie do duszpasterstwa Polaków⁶³.

W **Austrii**, od ponad 100 lat, opiekę duszpasterską nad Polonią sprawują księża zmartwychwstańcy w dwóch kościołach na terenie Wiednia, w kościele Podwyższenia Krzyża św. przy Rennweg 5a oraz na Kahlenbergu. Główny i największy ośrodek duszpasterstwa w Wiedniu mieści się przy kościele Podwyższenia Krzyża św., gdzie posługę duszpasterską sprawuje 4 kapłanów.

Na czele PMK w Austrii stoi rektor – obecnie ks. Zygmunt Waz CR. Kandydaturę rektora wysuwa Przełożony Wyższy Zgromadzenia Księży Zmartwychwstańców, a zatwierdza ją i przesyła nominację Prymas Polski oraz Konferencja Episkopatu Austrii. Jurysdykcji udziela arcybiskup archidiecezji wiedeńskiej. Inne polonijne placówki poza Wiedniem istnieją na zasadzie *missio cum cura animarum*.

⁶² K. L e s z c z y ń s k a, *Duszpasterska posługa księdza Józefa Kozłowskiego wśród Polonii norweskiej*, w: *Materiały VII Międzynarodowego Sympozjum Biografistyki Polonijnej. Papieski Uniwersytet Urbaniański. Rzym, 17-18 października 2002. Duchowieństwo Polskie w Świecie*, red. A. i Z. Judyccy, Toruń 2002, s. 175-178.

⁶³ E. B i v a n d, *Informacja dla katolików z Polski przyjeżdżających do Norwegii*, w: <http://www.katolsk.no/www/pol2nor-pl.htm> z dn. 15 V 2007.

Po roku 1980 sytuacja w duszpasterstwie dla Polaków w Austrii zmieniła się drastycznie. Tysiące Polaków opuszczało ojczyznę, aby udać się – z różnych przyczyn – na stałą emigrację. Powstało wiele tzw. obozów, w których oczekiwano na wyjazd poza Ocean. Wtedy zmartwychwstańcy obsługiwali praktycznie wszystkie te miejsca, od Wiednia po Linz, Salzburg, Innsbruck i inne.

W austriackim duszpasterstwie pracuje 320 polskich kapłanów, z duszpasterstwem polskim związanych jest – 20. Tylko PMK w Wiedniu ma status samodzielnego ośrodka duszpasterskiego. Opieką duszpasterską objętych jest wiele tysięcy rodaków przebywających na stałe, pracujących czasowo lub pracujących „na czarno”. W Wiedniu odprawia się jeszcze w kilku kościołach w języku polskim. W dwóch kościołach jest jedna msza św. każdej niedzieli (w XII dzielnicy odprawia ks. Wojciech Kucza, a w XX dzielnicy Marek Machudera OFMCap), w innych raz lub dwa razy w miesiącu. Poza Wiedniem są następujące punkty, w których księża starają się sprawować opiekę duszpasterską nad emigrantami: Linz, Salzburg, Bludenz i Feldkirch, Wierne, Graz, Innsbruck, St. Pölten⁶⁴.

Na **Węgrzech** polska parafia personalna powstała w 1991 r. w Budapeszcie. Opiekę duszpasterską sprawują w niej księża chrystusowcy. Obecnie proboszczem jest ks. Zbigniew Czerniak. Jest to jedyna polska parafia na terenie całego kraju. Do parafii należą Polacy i osoby polskiego pochodzenia (ok. 10 tys.) z terenu całego kraju⁶⁵.

W **Szwajcarii** powstanie duszpasterstwa polskiego wiąże się z masowym napływem w 1940 r., po zerwaniu z Rządem Vichy z Francji, 1800 polskich żołnierzy. Razem z nimi przybyli kapelani wojskowi, a wśród nich Ignacy Bocheński OP, kapelan abpa Józefa Gawliny, Protektora Uchodźstwa Polskiego w świecie.

Powołanie Polskiej Misji Katolickiej w Szwajcarii dokonało się podczas pierwszego Kongresu Polonii Szwajcarskiej (27-29 maja 1950). Misję tę ustanowił abp J. Gawlina 2 czerwca 1950 r. Pierwszym jej rektorem został Maria Bocheński OP, a później: ks. J. Engelbert Frania (1976-1992), ks. Ksawery Sokołowski (1992-1999) i aktualnie ks. K. Gawron.

W związku z nową falą polskich imigrantów w tym kraju w latach osiemdziesiątych 21 marca 1989 r. została utworzona PMK w Zurychu. Jej pierw-

⁶⁴ *Polskie misje w Europie*, s. 14; ks. A. N a d o l n y, *Polskie duszpasterstwo w Austrii po drugiej wojnie światowej 1945-2001*, Toruń 2004, passim.

⁶⁵ U. K a c z m a r e k, *Rola polskiego Kościoła rzymskokatolickiego w życiu Polonii węgierskiej*, „Studia Polonijne” 10(1986), s. 287-294; www.wsdsc.poznan.pl/budapest/ z 5 stycznia 2007.

szym duszpasterzem był ks. K. Sroczyński, następnym ks. P. Szpajewski i aktualnie ks. W. Czerwiński. Obie misje mają status misji *cum cura animarum*, podzieliły się one opieką duszpasterską nad Polakami w obszarze niemiecko- i francuskojęzycznym tego kraju, obejmując w sumie ok. 20 ośrodków duszpasterskich⁶⁶.

Polonia **grecka** jest najmniej znaną w Europie. Zamieszkuje głównie Ateny, gdzie znajduje się jedna z największych szkół polskich poza granicami kraju; polskie duszpasterstwo prowadzone przez ojców jezuitów.

W latach 1987-1991 w Grecji znajdowało się ponad 200 tysięcy Polaków, najwięcej w Atenach. Grecja była dla nich krajem tranzytowym w drodze do Kanady i dalej. Sytuacja zmieniła się zdecydowanie dopiero na początku lat dziewięćdziesiątych. Nad Morze Egejskie zaczęli przyjeżdżać nowi ludzie szukający pracy i chleba. Podejmowali się każdej pracy. Mieszkali blisko siebie, w niewielkich i tanich mieszkaniach, bojąc się deportacji. Dziś Polacy w Grecji już się nie ukrywają. Nie grozi im też szybka asymilacja kulturowa. Prawie wszyscy Polacy w Atenach, bez względu na swoje przekonania polityczne, spotykają się w niedziele i większe święta na polskich nabożeństwach. Proboszczem katolickiej parafii p.w. Chrystusa Zbawiciela w Atenach jest wprawdzie grecki jezuita ks. Dimitrios Dalezios, ale razem z nim pracuje tam jeszcze trzech polskich jezuitów. Parafia Chrystusa Zbawiciela jest oficjalnie parafią grecką, ale Grecy stanowią tam zaledwie niewielki jej procent. Zdecydowana większość tamtejszych parafian to Polacy. Wieloletnim koordynatorem ateńskiej parafii jest ks. Jacek Paluchniak⁶⁷.

2. AMERYKA PÓŁNOCNA

Ten kontynent był niemal od zawsze wymarzonym celem emigracji i zasiedla go najwięcej naszych rodaków – szacuje się ich liczbę nawet na ponad 10 mln. Duszpasterstwo to charakteryzuje duże rozproszenie Polaków, a także brak ścisłych struktur organizujących i koordynujących.

W **Stanach Zjednoczonych** pierwsza polonijna parafia powstała w 1855 r. w osadzie Panna Maria w Teksasie. Obecnie istnieje ponad 700 polskich parafii, z czego najwięcej w Chicago (44), Buffalo (41), Newark (20), Springfield (18), Hartford (16), Detroit (14), Filadelfii (12) i ponad 550 pozostałych

⁶⁶ *Polskie misje w Europie*, s. 14; *Ośrodki duszpasterstwa polskiego w Szwajcarii*, red. ks. J. Wołczański, Lublin 2000, passim.

⁶⁷ J. K n o p e k, *Emigracja polska w Grecji po 1989 roku*, „Studia Polonijne” 27(2006), s. 151-153; L. W ą t r ó b s k i, *Rodacy za granicą. Polonia grecka*, w: <http://magwil.lt/archiwum/2006/mww1/styc-8.htm> z 18 grudnia 2006.

– rozproszonych po kraju. Dla Polaków lub ich potomków pracuje ok. 2000 księży, ponad 600 sióstr zakonnych i dwudziestu kilku braci zakonnych, 15 diakonów; do tej posługi przygotowuje się 47 seminarzystów⁶⁸.

W **Kanadzie** Polaków jest znacznie mniej niż w USA. Dane ośrodka badań Census mówią o ponad dwustu tysiącach mówiących po polsku, jednak polskich emigrantów i ich potomków w tym kraju może być nawet o kilkaset tysięcy więcej. Duszpasterstwem objętych jest ok. 40 tys. osób – są to ludzie zapisani (jak to jest w zwyczaju północnoamerykańskim) do jednej z ok. 30 polskich parafii, na których duszpasterzuje łącznie 50 księży⁶⁹.

3. AMERYKA POŁUDNIOWA⁷⁰

Według danych pochodzących z Komisji Episkopatu Polski ds. Misji, w marcu 2001 r. pełniło posługę w strukturach duszpasterskich Kościoła w **Brazylii** 312 polskich misjonarzy (4 biskupów, 64 księży diecezjalnych, 184 księży zakonnych, 5 braci zakonnych, 53 siostry zakonne i 2 osoby świeckie).

Jeśli chodzi o duszpasterstwo specyficzne, jakim jest właśnie duszpasterstwo polonijne, to w Brazylii prowadzone jest ono w następującym wymiarze.

⁶⁸ *A pastoral plan for Polonia in the USA. Plan pastoralny apostołatu polskiego w USA*, [b.m.w.] 1995, s. 6-11. Amerykanie polskiego pochodzenia oraz współcześni imigranci z Polski stanowią ok. 20% populacji katolickiej w Stanach Zjednoczonych. Rozmieszczenie terytorialne osób przynależących do polskiego pochodzenia na podstawie spisu ludności z 1990 r.: New York (1,181,077); Illinois (962,927); Michigan (889,527); Pennsylvania (882,348); New Jersey (626,506); California (578,256); Wisconsin (505,808); Ohio (442,226); Floryda (410,666); Massachusetts (359,677); Connecticut (312,587); Minnesota (238,039); Texas (237,557); Maryland (200,570); Indiana (179,501); Virginia (115,121); Arizona (102,405). W pozostałych stanach Polonia nie przekracza 100 tys. osób. Mieszkańcy Stanów Zjednoczonych urodzeni w Polsce, skupiają się przeważnie w następujących stanach: New York (89,874); Illinois (82,211); New Jersey (40,280); California (29,671); Floryda (26,913); Connecticut (21,091); Michigan (19,160); Pennsylvania (14,667); Massachusetts (13,229); Ohio (9,827); Wisconsin (5,601); Texas (5,347). Inne stany posiadają mniej niż 5 tys. zarejestrowanych imigrantów z Polski; por. ks. W. Ziembka, *Stan duszpasterstwa Polonii Amerykańskiej Stanów Zjednoczonych*, Orchard Lake 1969, s. 8-20; ks. J. Szymbalski, *Jan Paweł II i Polonia w pierwszych latach pontyfikatu*, w: *Ekumenizm – Teologia – Kultura. Księga pamiątkowa dedykowana Księdzu Profesorowi Wojciechowi Hancowi z okazji 65. rocznicy urodzin*, red. ks. K. Konecki, ks. Z. Pawlak, ks. K. Rulka, Włocławek 2006, s. 620-626.

⁶⁹ J. Plewko, *Duszpasterstwo Polonii w procesie jej integracji ze społeczeństwem kanadyjskim (1875-1988)*, Lublin 1995, passim; *Leksykon Geograficzno-Historyczny Parafii i Kościołów Polskich w Kanadzie*, red. E. Walewander, t. I-II, Lublin 1992-1993, passim.

⁷⁰ *Rola duszpasterstwa polskiego w organizacji społeczności lokalnych w Ameryce Łacińskiej*, „Ameryka Łacińska” 1(23)(1999), s. 5-47.

W dużych miastach – gdzie mieszkają Polacy urodzeni w Polsce lub ich potomkowie będący mocno związani z kulturą i językiem polskim – istnieją parafie personalne lub kapelanie polskie. Polskie parafie personalne zostały erygowane kilkadziesiąt lat temu i istnieją po dzień dzisiejszy w:

- a) Kurytybie (parafia p.w. św. Stanisława Biskupa i Męczennika – werbiści),
- b) Rio de Janeiro (parafia p.w. Matki Boskiej Jasnogórskiej – chrystusowcy).

Oprócz wymienionych polskich parafii personalnych, istnieją kapelanie polskie w:

c) São Paulo (od początku prowadzona przez księży salezjanów, a od grudnia 1996 r. przez księży chrystusowców),

d) Porto Alegre (Misjonarze św. Wincentego a Paulo).

e) Ponadto w Kurytybie księża misjonarze odprawiają w swoim kościele parafialnym pod wezwaniem św. Wincentego każdej niedzieli mszę św. po polsku. Również w tym mieście chrystusowcy raz w miesiącu odprawiają mszę św. dla grupy Polaków w kościele parafialnym p.w. św. Józefa w dzielnicy Capao Raso.

W rejonach natomiast, gdzie żyją potomkowie polskich imigrantów, prowadzone są parafie terytorialne. Wśród nich można spotkać wiernych nie-polskiego pochodzenia. We wspólnotach tych duszpasterstwo polonijne uzależnione jest w dużym stopniu od zapotrzebowania samych Brazylijczyków polskiego pochodzenia, a także od inwencji i zaangażowania samego duchownego polskiego. Trzeba jeszcze dodać, że w wielu parafiach prowadzone są lekcje języka polskiego, programy radiowe o charakterze polonijnym, jak również istnieją zespoły folkloru polskiego.

Aktualnie posługują polskim imigrantom, jak również Brazylijczykom polskiego pochodzenia: Misjonarze św. Wincentego a Paulo, księża chrystusowcy, księża werbiści.

Spośród zgromadzeń zakonnych żeńskich: Siostry Miłosierdzia św. Wincentego a Paulo, Siostry Rodziny Marii, Siostry Misjonarki Chrystusa Króla dla Polonii Zagranicznej, siostry służebniczki (pleszewskie)⁷¹.

⁷¹ Z. M a l c z e w s k i TChr, *W trosce nie tylko o rodaków. Misjonarze polscy w Brazylii*, Curitiba 2001, passim; ks. Z. K r u ż a MSF, *Polscy Misjonarze Św. Rodziny w Brazylii*, Bąblin 1979, passim; ks. J. P i t o Ń CM, *Księża polscy w Brazylii 1848-1984* (opracowanie redakcyjne i uzupełnienia M. Kunowska-Poręba), w: *Zmagania polonijne w Brazylii*, t. IV, *Owocująca przeszłość*, red. T. Dworecki SVD, Warszawa 1987, s. 13-176; R. S i u d a, *Funkcja parafii TChr w organizowaniu społeczności lokalnych pochodzenia polskiego w trzech stanach południowej Brazylii: Rio Grande do Sul, Santa Catarina i Parana*, „Ameryka Łacińska” 1(23)(1999), s. 43-47.

Argentyna jest drugim krajem po Brazylii na kontynencie latynoamerykańskim, jeśli chodzi o liczbę osób polskiego pochodzenia. Podobnie jak w Brazylii, większość polskich misjonarzy pełni posługę w duszpasterstwie miejscowym. Zorganizowane ośrodki duszpasterstwa polskiego znajdują się w: Prowincja Chaco, Misiones; prowincja i stolica Buenos Aires z jej okolicami, miasto Cordoba (Martín Coronado – tzw. Maciaszkowo: klasztor z polską kaplicą); Mar del Plata, miasto Rosario. W północnej części Argentyny (Prowincja Misiones, Chaco), gdzie przed stu laty osiedlili się polscy osadnicy, aktualnie istnieją parafie terytorialne, obejmujące swoim zasięgiem wiele kolonii. Na ich terenie mieszkają nie tylko potomkowie polskich emigrantów. Stąd też pojawia się trudność w prowadzeniu czysto polskiego duszpasterstwa⁷².

W **Chile** od lat zapewniają opiekę duszpasterską tamtejszym rodakom księża salezjanie. Duszpasterstwo polskie istnieje w stolicy kraju, Santiago de Chile, które prowadzi jeden kapłan⁷³.

Meksyk. Od kilku lat polscy pallotyni pełnią posługę w stolicy kraju, Mexico City. Oni też zapewniają opiekę duchową miejscowej małej grupie polonijnej⁷⁴.

Paragwaj. W kraju tym Polonia nie jest zbyt liczna. Potomkowie polskich chłopów żyją m.in. w kolonii Fram. Sporadyczną opiekę duszpasterską sprawują nad nimi polscy księża werbiści⁷⁵.

Urugwaj. Początkowo duszpasterstwo polonijne w stolicy kraju – Montevideo prowadzili księża pallotyni. W latach osiemdziesiątych przez duszpasterstwo polskie każdego miesiąca przewijało się po kilkuset rybaków i marynarzy polskich. W ostatnich latach Polska zlikwidowała łowiska w pobliżu Wysp Falklandzkich (Malvinas). Także zmniejszyła się liczba polskich statków dobijających do portu. W stolicy kraju wspólnota polonijna jest mała. Przy polskiej kaplicy zamieszkuje ks. Andrzej Węgrzyn TChr i on zapewnia opiekę duszpasterską miejscowej Polonii⁷⁶.

W innych krajach latynoamerykańskich spotykamy także wspólnoty polonijne, są one jednak zbyt małe, aby istniało zorganizowane duszpasterstwo polskie.

⁷² A. H. W r ó b e l OFM, *Historia duszpasterstwa polskiego w Argentynie w latach 1897-1997*, Buenos Aires 2002, passim.

⁷³ K. S m o l a n a, *Dzieje Polaków w Chile*, „Studia Polonijne” 14(1992), s. 71-102.

⁷⁴ Ks. J. S z y m a Ń s k i, *Meksyk. Duszpasterstwo polonijne*, w: *Encyklopedia Katolicka*, t. XII [w druku].

⁷⁵ A. B r ą c z e k SVD, *Duszpasterstwo polskie wśród Polonii paragwajskiej*, „Duszpasterz Polski Zagranicą” 94(1971), z. 3, s. 273-277; P. T a r a s SAC, A. B r ą c z e k SVD, *Polonia paragwajska*, „Studia Polonijne” 1(1976), s. 243-254.

⁷⁶ www.wdsc.poznan.pl/montevideo/ z 5 stycznia 2007.

4. AUSTRALIA

Polonia w **Australii**⁷⁷ i **Nowej Zelandii**⁷⁸ liczy razem ponad 100 000. Niektórzy twierdzą, że Polaków jest 150, a nawet 200 000. Pierwsi Polacy przybyli do Australii z dawnego zaboru pruskiego (poznańskie) i osiedlili się w Polish Hill River koło Adelaide (80 km) już w 1843 r., a kolejna duża emigracja pochodzi z 1947 r., byli to żołnierze z Anglii. Następnie w 1950 i 1951 r. pojawiło się wielu Polaków z Niemiec. Razem ok. 70 000. W latach sześćdziesiątych i siedemdziesiątych Australię zasiedlali tylko nieliczni Polacy. Wielka emigracja to lata Solidarności i stanu wojennego, aż do dnia dzisiejszego. Razem ok. 50 000.

Najwięcej rodaków żyje w dwóch miastach: Sydney i Melbourne, po ok. 30 000 w każdym. W takich miastach, jak Adelaide, Perth – ponad 10 000, pozostali w mniejszych skupiskach. W czysto polskim duszpasterstwie pracuje 32 księży, 23 to chrystusowcy, 9 z innych zakonów, przy czym liczba ta nie obejmuje polskich księży pracujących w duszpasterstwie lokalnym.

Pierwszymi duszpasterzami po II wojnie, przed chrystusowcami, byli księża z obozów koncentracyjnych lub z Chin czy misji w Nowej Gwinei: werbiści i Misjonarze św. Wincentego a Paulo. Sydney, jedno z dwu największych centrów polonijnych, objęte jest duszpasterstwem chrystusowców. W Melbourne pracują jezuita, jeden dominikanin i znajdują się dwa ośrodki chrystusowców. Ośrodek w okolicach Dandenong (wschodnie dzielnice) jest największy w Melbourne i w Australii.

5. AFRYKA

Ten kontynent posiada raczej niewielkie skupiska Polaków, w wielu krajach mieszka ich tylko kilkudziesięciu bądź kilkuset. Do przeszłości należą kontraktowi pracownicy w **Maroku**⁷⁹, **Iraku**⁸⁰ czy **Libii**⁸¹.

⁷⁷ L. P a s z k o w s k i, *Polacy w Australii i Oceanii 1790-1940*, Londyn 1962, s. 21-86; www.tchr.org/australia/ z 18 grudnia 2006.

⁷⁸ Ks. J. S z y m a ń s k i, *Opieka duszpasterska nad Polakami w Nowej Zelandii*, w: *Z Sybiru na drugą półkulę. Wojenne losy polskich dzieci*, red. ks. J. Szymański, ks. W. Wierczorek, Lublin 2007, s. 221-253.

⁷⁹ E. W o j d a TChr, *Sytuacja duszpasterska Polaków w Maroku*, w: *Współczesne środowiska emigracji polskiej. Sytuacja duszpasterska*, red. J. Bakalarz TChr, Lublin 1985, s. 151-155.

⁸⁰ J. K n o p e k, *Migracje Polaków do Afryki Północnej w XX wieku*, Bydgoszcz 2001, s. 252-264, 281-292.

⁸¹ X.H.K., *Święta w Libii*, „Duszpasterz Polski Zagranicą” 106(1973) z. 3, s. 311-312.

Ewenementem jest **Republika Południowej Afryki**⁸². Według danych statystycznych jest tam ok. 22 tys. Polaków. Praca księży jest możliwa tylko w diecezjach lokalnych. Obok chrystusowców⁸³ pracują tam salezianie, paulini i księża diecezjalni. Zauważa się coraz wyraźniej problem reaktywowania dawniejszych struktur bądź utworzenia w Afryce Polskiej Misji Katolickiej, która skupiałaby wszystkich polskich duszpasterzy i służyła im pomocą w załatwianiu wszystkich spraw⁸⁴.

6. DUSZPASTERSTWO NA WSCHODZIE

Zupełnie odmienna sytuacja warunkuje duszpasterstwo polonijne na terytorium **dawnego Związku Radzieckiego**. Od 1991 r. dokonuje się tam odbudowa struktur Kościoła katolickiego, ale o jakichś polskich misjach katolickich czy wydzielonym duszpasterstwie polskim na razie trudno jest mówić⁸⁵. Duszpasterstwo polskie zależy od miejscowych biskupów i ich nastawienia do starej generacji Polaków oraz od liczby zaangażowanych kapłanów i katolików świeckich⁸⁶. W wielu parafiach na terenie Federacji Rosyjskiej, Białorusi⁸⁷, Ukrainy czy nawet Kazachstanu pracują księża (diecezjalni i zakonni) Polacy (z różnych diecezji). Po okresie ponad siedemdziesięcioletniego ateizmu następuje tam rozwój życia religijnego⁸⁸. Godną podziwu jest postawa Polaków przywiązanych do kultury polskiej i Kościoła katolickiego, którą teraz mogą wreszcie bez przeszkód manifestować publicznie. Obawą tylko napawają ostatnie fakty życia publicznego: tj. wrogość władz świeckich oraz wzmożona wrogość duchownych prawosławnych do polskich biskupów i księży. Są oni często fałszywie oskarżani o fanatyczny prozelityzm, a w konsekwencji wydaleny z własnych parafii i diecezji (nie przedłuża się wizy pobytowej). Innym niepokojącym faktem, dotyczącym nie bezpośrednio duszpaster-

⁸² J. J a w o r s k i, *W kraju springboka. Południowa Afryka*, Johannesburg–Warszawa 1992, s. 227-230; t e n ż e, *Polska Misja Katolicka w Południowej Afryce*, Johannesburg [b.r.w.], passim.

⁸³ www.wsdsc.poznan.pl/schr/parschr.html z 5 stycznia 2007.

⁸⁴ www.poloniamisja.org/rpa.htm z 20 grudnia 2006.

⁸⁵ J. J a k u b o w s k i, *Polacy w Estonii. Przeszłość i teraźniejszość*, Gdańsk–Lublin 2004, s. 226-240.

⁸⁶ Z. S z u b a, *Polska opieka duszpasterska na Łotwie po II wojnie światowej*, w: *Polacy na Łotwie*, red. ks. E. Walewander, Lublin 1993, s. 277-302.

⁸⁷ A. D u d i k, *Sytuacja Kościoła rzymskokatolickiego na Białorusi na przełomie XX i XXI wieku (zarys problematyki)*, „Studia Polonijne” 28(2007) – niniejszy tom.

⁸⁸ Por. M. A. K o p r o w s k i, *Po obu stronach Uralu*, Warszawa 2006, passim; ks. J. S z y m a n s k i, *Rola Kościoła katolickiego i jego duchowieństwa na Ukrainie w zachowaniu wiary i tożsamości narodowej*, „Archiwa, Biblioteki i Muzea Kościelne” 81(2004), s. 327-349.

stwa polonijnego, ale „kontekstu”, w którym ono funkcjonuje na dawnym terytorium Związku Radzieckiego, jest dość wysoki wzrost liczby sekt religijnych⁸⁹. Obecnie w prowadzenie duszpasterstwa na Wschodzie zaangażowanych jest 700 kapłanów i 600 sióstr zakonnych z Polski.

POLONIA PASTORAL CARE – THE SCOPE OF ACTION

S u m m a r y

The Catholic Church in the Polish territories was already at the turn of the nineteenth and twentieth centuries aware of the necessity to be more concerned about the pastoral care among our fellow citizens abroad. It was only in independent Poland that the state and church authorities could handle the issues of emigrants. The most important achievement of the inter-war period in emigrant pastoral care was to transmit the full spiritual authorities over the Polish emigrants to the Primate of Poland. Vice-Chancelleries of the Polish Catholic Mission (PCM) were established in order to provide permanent care for Poles in particular countries in agreement with respective episcopates.

Polonia in particular countries differs not only with regard to its number, but also structure and character of pastoral actions. In most countries the pastoral institutes are subordinate to PCM vice-chancellors. In Germany they have a greater autonomy and they are within the ordinary bishop's jurisdiction. They are less independent in Australia and the USA, where there is no superior organisational or managerial structure. Now in Brazil the pastoral care for Poles is associated with the local pastoral care. Everywhere, however, the church law demands on the part of a missionary that his pastoral care be ecclesial in character. The migrants in his charge felt they were members of their diocese and of the universal Church. The posts of Polonia pastoral care do not embrace all Polish emigrants. Because of an immense dispersion of Poles and the lack of Polish priests our emigrants in some countries are cared for by local priests.

Polish pastoral posts played a special role in the years of martial law in many big cities of the states of West Europe. They became centres of Poles' life outside their Homeland. They not only sought a pastoral ministry in their mother tongue, but also expected their various needs to be satisfied. The priest himself very often became a mediator with the remaining family in the country, helped in finding and joining their families, transmitted correspondence, and served as a contact point. He participated in job mediation or helped to find a flat, to complete all formalities concerning their departure. He was forced to provide legal counsels and explain the decisions of the lay authorities, translated official letters, organised material aid for the immigrants and, together with them, for their families in the country. In that period the pastoral care in the camps for refugees waiting for political asylum in a foreign country was particular important.

Translated by Jan Kłós

⁸⁹ *Polacy w Kościołach katolickich w ZSRR*, red. ks. E. Walewander, Lublin 1991, passim; *Kościółowi i Rodakom na Wschodzie*, red. ks. Z. Tonkiel, ks. J. Oponowicz, Siedlce 2004, passim; K o p r o w s k i, *Po obu stronach Uralu*, passim.